
BAZA LEGISLATIVĂ A ÎNVĂȚĂMÂNTULUI SECUNDAR DIN IMPERIUL RUS ÎN EPOCA MODERNĂ

Tatiana Chicaroș

Necesitatea extinderii învățământului laic în Rusia se observă deja din sec. al XVIII-lea, când în viața social-economică au loc un șir de schimbări legate de dezvoltarea relațiilor capitaliste, de extinderea comerțului intern și extern, de începutul formării pieței unice ruse etc. O importanță deosebită în acest proces l-a avut dezvoltarea și creșterea numărului orașelor. Dezvoltarea artei militare, a medicinei, a arhitecturii etc. impuneau necesitatea implicării unor cărturari care ar fi posedat cunoștințe profunde în matematică, chimie, anatomie ș.a. În legătură cu acest fapt se explică tendința pentru obținerea studiilor a reprezentanților diferitor păături sociale.

Secolul al XVIII-lea, pentru Rusia, în domeniul învățământului se caracterizează prin încercări de a forma un sistem de învățământ de stat, la care ar fi avut acces copiii dvorenimii și reprezentanții clerului (*дворян и подьяческих*). În anul 1714 a fost adoptată o lege prin care se prevedea că copiii dvorenimii și ai clerului trebuiau să învețe cifrele și unele elemente ale geometriei. La absolvirea instituției de învățământ li se înmâna un certificat prin care se adeverea acest lucru. Tinerilor care nu absolveau aceste școli nu li se permitea să se căsătorească (ПСЗРИ 1830, V, 86). Legea într-un fel obliga copiii acestor stări sociale să frecventeze instituțiile de învățământ.

Școlile de cifre (*цифферные школы*) au fost fondate de către Petru I și erau considerate școli de tipul învățământului elementar cu înclinare spre matematică. Tot în această perioadă au fost instituite garnizoane pentru copiii angajaților militari și școli parohiale pentru copiii slujitorilor cultului.

Secolul al XVIII-lea ocupă un loc aparte în istoria învățământului din Rusia. Pe parcursul acestui secol au fost fondate școli populare, s-a încercat organizarea unui sistem de învățământ public. Pentru prima dată a fost formulată concepția învățământului public, care prevedea învățarea și educarea copiilor. Pe parcursul acestui secol au fost deschise și școli particulare. În perioada

anilor 1703-1715 la Moscova a activat un liceu (*гимназия*) fondat de Ernest Gliukom, instituție de învățământ în care erau pregătite cadre pentru instituțiile de stat. Liceul oferea elevilor cunoștințe laice largi. Programul includea și studierea unor limbi străine. În perioada dată activau și școli profesionale. În 1725 a fost fondată Academia de Științe, în componența căreia intrau universitățile și liceele. Din motivul că numărul de studenți în universități și licee era mic, a fost stopat procesul de învățământ. În epoca lui Petru I nu s-a reușit formarea unui sistem educațional unic, dar au fost puse bazele învățământului elementar, profesional și duhovnicesc.

Pentru prima jumătate a sec. al XVIII-lea în Imperiul Rus nu era caracteristic un sistem școlar unic, instituțiile de învățământ nu erau delimitate după tipuri și nivele. Nu existau clase, legi și nici programe de studiu, planuri anuale de învățământ și nici chiar manuale tipizate. Elevii veneau la școală și o puteau abandona în orice moment al anului. Nu exista un an academic exact. Sistemul de instruire dintr-o școală se deosebea de cel din alte școli. Ba mai mult: fiecare profesor preda obiectele conform metodelor sale, pornind de la cunoștințele pe care le posedea, și folosea acele instrumente de predare pe care le avea la îndemână. Fiecare obiect era predat integral, apoi se trecea la alt obiect ș.a.m.d. Cele câteva școli care existau din timpul reformei lui Petru I aveau un caracter profesional și nu aveau un program unic de studiu. Drept urmare, existau școli, dar nu exista un sistem de învățământ unic.

Prima încercare de a stabili un sistem școlar a fost efectuată de către Ecaterina a II-a. Ea s-a inspirat din sistemul școlar austriac și a invitat în calitate de consultant pe renumitul educator sârb F.J. Ianković de Mirievo. În anul 1782, s-a format o comisie în frunte cu senatorul P.V. Zavadovski, care avea ca obiectiv efectuarea unui plan școlar unic. Conform Regulamentului „Școlilor populare” din anul 1786 în orașele guberniale au fost fondate școli populare principale, iar în orașele județene școli po-

pulare secundare, cu perioada de studiu de patru și, respectiv, de doi ani. A fost introdus un sistem unic de clase, s-au întocmit planuri și s-au elabora metode de predare (Филоненко 2004, 248).

În anul 1786 a fost aprobat regulamentul principal privind manualele de studii și au fost stabilite principiile de bază pentru pregătirea învățătorilor. În acest an, în 25 de gubernii au fost deschise instituții de pregătire a cadrelor didactice, unde își făceau studiile aproximativ 10 mii de copii. Începând cu anul 1789 instituții similare de învățământ au fost deschise și în alte gubernii. La sfârșitul sec. al XVIII-lea, în Rusia sunt cunoscute 288 de școli populare principale și secundare (*главные и малые народные училища*) în care își făceau studiile mai mult de 22 mii de persoane, dintre care erau cca 1,5 mii fete.

Aceste instituții de învățământ au fost deschise cu scopul ca în ele să-și facă studiile copiii tuturor stărilor sociale. Deși aceste școli se numeau populare, ele erau deschise doar în orașe. Din acest considerent majoritatea populației (ne referim la țărâtime) nu putea să-și facă studiile în aceste instituții. Absolvirea școlilor populare nu dădea posibilitate absolvenților de a-și continua studiile și nici nu le garanta angajarea în câmpul muncii. Iobagii nu aveau dreptul să-și continue studiile în universități, iar serviciul de stat era, de obicei, privilegiul dvorenimii.

Putem menționa că în această perioadă nu se poate vorbi de instituții de învățământ unde își făceau studiile toate stările sociale, din simplul considerent că se mai păstrau școli numai pentru anumite stări sociale ca, de exemplu: corpurile de cadeti; pensiunile de stat și private (societăți ale fetelor nobile) – pentru dvoreni; seminarele – pentru reprezentanții clerului; școli de garnizoană – pentru copiii militarilor și instituțiile laice de învățământ, care au funcționat puțin în sec. al XVIII-lea.

Instituirea primului sistem școlar de stat în Rusia a avut loc abia la începutul sec. al XIX-lea, în timpul domniei împăratului Alexandru I. Acesta a fost fondat în anii 1802-1804, în urma efectuării unor modificări legislative. În anul 1802 a fost instituit Ministerul Învățământului Public care avea menirea să organizeze sistemul de instruire. Conform regulilor de stabilire a ministerelor, funcțiile acestui minister se defineau astfel: „Ministerul Învățământului Public se consideră responsabil de toate societățile academice, de academii, universități, de toate școlile generale cu excepția celor duhov-

nicești, celor militare, precum și a școlilor care, în special, sunt instituite pentru educația tinerilor într-un anumit domeniu, cum ar fi: corpul de munte și altele asemănătoare lui, care se aflau sub jurisdicția unui departament special, dar își păstrau, în general, legăturile cu Ministerul Învățământului Public” (Российское 1988, 93). Crearea unui minister special pentru gestionarea la nivel național a învățământului a fost un pas important, fiindcă până atunci dirijarea școlilor se înfăptuia de către instituții intermediare, special instituite pentru deschiderea școlilor, iar în provincie școlile se supuneau autorităților guberniale și erau finanțate din banii publici, acestea neavând nici conducere proprie, nici buget. Reformarea sistemului de învățământ s-a petrecut sub conducerea Comitetului secret instituit de Alexandru I, fondator fiind fostul tutore al împăratului F.Ț. Lagarp și contele P.A. Stroganov. Lagarp susținea ideea de formare a Ministerului Învățământului Public și de organizare a școlilor rurale, pe când Stroganov pleda pentru o distincție mai clară între școala generală și cea profesională. Ca prototip inițial al noului sistem școlar a servit proiectul de școală francez, care a fost creat în anul 1792 de francezul Convent Condorcet (Филоненко 2004, 249).

În anul 1803 a fost aprobată „Legea Provizorie a Învățământului” în care, mai întâi de toate, se indica faptul că „sistemul educațional din Rusia în această perioadă ocupa un loc aparte, el fiind încredințat ministrului sub a cărui jurisdicție acestuia se afla și Departamentul Principal al Educației” (Милюков 1994, 281). În anul următor a fost promulgat Regulamentul Universitar și Școlar. Conform acestor regulamente membrii Departamentului Principal al Educației îndeplineau concomitent și funcția de tutore al districtelor de învățământ, care erau șase la număr. În fiecare district de învățământ trebuia să fie deschisă câte o universitate, care devenea principala instanță administrativă, acesteia subordonându-i-se toate instituțiile de învățământ din țară. În Moscova, Vilnius și Derpt (astăzi orașul Tartu din Estonia) existau deja universități, iar în orașele Petersburg, Kazan și Harkov astfel de instituții de învățământ urmau să fie deschise. Principala funcție a universităților față de școlile subordonate lor era pregătirea cadrelor didactice. Din acest considerent, pe lângă fiecare universitate au fost deschise școli pedagogice, unde își făceau studiile studenții finanțați de la bugetul de stat. După finisarea studiilor aceștia erau obligați să activeze în domeniul ales timp de

șase ani. Universitățile pregăteau cadre didactice pentru școlile medii, iar liceele pregăteau învățători pentru școlile primare.

Sub administrarea universităților se aflau instituțiile de învățământ primar (*начального образования*), primar de o treaptă superioară (*повышенного начального образования*) și cel secundar (*среднего образования*). Regulamentul școlar promulgat în noiembrie 1804, intitulat – „Regulamentul instituțiilor de învățământ, de sub jurisdicția Universităților”, includea: „Instituțiile de învățământ aflate sub administrarea universităților erau: liceele, gimnaziile, școlile județene și cele parohiale, alte școli (*училища*) și pensioanele. Din aceste instituții au fost excluse școlile care se aflau sub administrarea Sfântului Sinod, precum și cele care în circumstanțele create erau încredințate altei conduceri” (Сборник 1864, I, 301). Sistemul administrativ era structurat astfel încât directorii liceelor se subordonau universității, responsabil de activitatea (*смотритель*) școlilor județene – directorului liceelor, școlile parohiale din așezările de stat „supraveghetor” – preotului parohiei și unui cetățean de onoare din localitatea dată, iar cele aflate pe domeniile moșierești se subordonau direct proprietarului sau persoanei de încredere a acestuia, iar programul de studii era coordonat cu responsabilul de activitatea școlii județene. Directorii liceelor se alegeau de către universitate, fiind prezentat tutorelui Direcției Generale și se numea în funcție de către ministrul Învățământului Public. Funcțiile și atribuțiile directorului de liceu erau determinate direct de universitate, sub administrarea sa aflându-se toate școlile și pensioanele din orașul gubernial, precum și cele județene și parohiale din gubernie. Tot directorului liceului i se încredința și funcția de inspector. El era abilitat cu dreptul de a controla ca în fiecare școală, aflată în subordonarea sa, procesul de învățământ să fie efectuat doar de învățători cu certificate oficiale, iar cursurile să fie ținute după manualele aprobate de către minister. Funcțiile sale presupuneau inspectarea o dată la două săptămâni a școlilor județene care i se subordonau. Responsabilul de administrarea școlilor județene era numit de către universitate la propunerea directorului de liceu. În regulament se stipula că „responsabilul de administrarea școlii județene depindea direct de directorul liceului” (Сборник 1864, I, 318-329). Astfel, structura administrativă a sistemului de învățământ a fost bine organizată, iar trezoreria

nu avea cheltuieli pentru întreținerea revizorilor de diferite niveluri, încredințând ambele funcții instituțiilor de învățământ.

Rețeaua școlară se determina în felul următor: „În fiecare oraș gubernial urma să fie deschis cel puțin un liceu sau mai multe, dacă în gubernie sau în alte orașe era posibilă întreținerea unor astfel de instituții”; în al doilea rând, „în fiecare oraș gubernial și județean trebuia să fie deschisă cel puțin o școală județeană, în orașele mari două sau mai multe instituții de învățământ de acest gen, dacă era posibilă întreținerea lor”; în al treilea rând „în gubernie și județe, la fel și în sate, indiferent de amplasarea lor, pe pământul statului, sau pe cel particular, trebuia să existe măcar o școală parohială” (Сборник 1864, I, 302, 322, 330).

Scopul fiecărui tip de instituție de învățământ era definit în felul următor: „Școlile parohiale aveau scop dublu: 1. pregătirea tinerilor pentru școlile județene, în cazul când părinții doreau ca odraslele lor să-și continue studiile în aceste instituții de învățământ; 2. familiarizarea elevilor cu fenomenele naturii pentru a înlătura superstițiile și prejudecățile care influențau negativ sănătatea și bunăstarea; Școala județeană avea drept obiectiv de a pregăti tinerii pentru liceu, în cazul când părinții și-ar fi dorit să la ofere o educație mai bună; și obținerea cunoștințelor de diferite nivele despre industrie”; „Liceele aveau scop dublu: 1. pregătirea tinerilor pentru procesul de învățământ universitar; 2. predarea obiectelor, chiar și a celor de bază, pentru elevii, care nu doreau să-și continue studiile la universitate, dar tindeau să obțină cunoștințele pe care trebuia să le posede un om politico” (Сборник 1864, I, 330, 323, 302).

Astfel, fiecare etapă de pregătire putea deveni finală, dar pentru aceasta era necesar de a susține examene (teste libere) în urma cărora se elibera un certificat, după care se elucida gradul de pregătire a fiecărui student în parte prin numărul total de bile acumulate. Era posibilă și obținerea studiilor la domiciliu sau la o pensiune privată, dar pentru admitere în continuare era necesară susținerea unui examen în cadrul programului din anii anteriori. Regulamentul cu referință la această problemă prevedea: „Niciun elev nu putea fi admis în școlile județene, dacă el nu și-a făcut studiile în școlile parohiale. El trebuia să prezinte responsabilului de administrarea școlii județene atestatul de absolvire a școlii parohiale, unde era indicat nivel de cunoștințe. Acei elevi care au ur-

mat cursurile în alte școli sau la domiciliu urmau a fi testați de către profesori”. Aceeași procedură se observă și în licee: „Niciun elev nu poate fi admis la studii în această instituție de învățământ, dacă el nu a urmat cursurile unei școli județene. Fiecare persoană admisă în liceu trebuia să prezinte directorului certificatul care confirma nivelul de cunoștință și buna conduită. Acei elevi care nu au urmat școala județeană, nu puteau fi admiși la studii în liceu, decât după ce treceau un test alcătuit de către profesorii acestei instituții de învățământ...” (Сборник 1864, I, 326). Astfel, pentru a putea să-și continue studiile la universitate, erau obligatorii actele care confirmau absolvirea celor trei tipuri de școli – școala parohială, județeană și liceul. Învățământul evolua în felul următor: de la sat – în orașul județean, din cel județean – în cel gubernial și din orașul gubernial – în cel universitar¹. Ca rezultat, acest specific al noului sistem de învățământ nu era prea atractiv. Este deosebit de important faptul că în școlile de toate nivelurile se admiteau copii chiar și de același sex, indiferent de apartenența socială și de vârstă. Cursurile școlilor erau gratuite (în regulament se specifica: „Profesorii care admiteau elevii la lecții, nu trebuiau să ceară de la ei niciun fel de plată pentru predare. În timpul procesului de învățământ profesorii nu trebuiau să neglijeze copiii din familiile sărace, ci să se aibă în vedere că ei sunt o viitoare persoană a societății”) (Сборник 1864, I, 310, 331).

Cursul liceal era preconizat pentru o perioadă de patru ani, școala județeană – pentru doi ani, școala parohială – pentru un an; studiile complete constituind șapte ani. Având în vedere faptul că perioada de studii comparativ cu cea din școlile populare (*народные училища*) aproape s-a dublat, s-a extins foarte mult și programa de studii (ca model a fost folosit proiectul Condorcet). Astfel, programa școlii elementare prevedea formarea deprinderilor de a citi, a scrie și a opera cu primele operații aritmetice, elementele principale ale religiei, lecturarea și reproducerea celor citite, „o scurtă introducere a vieții rurale, științele naturii, plus unele cunoștințe despre corpul uman și în general unele mijloace de păstrare a sănătății”.

În școlile județene se predau următoarele obiecte: „1) Religia și Istoria Sfântă; 2) Drepturile și obligațiile cetățenilor; 3) Gramatica rusă, iar în guberniile unde se vorbeau alte limbi, în afară de

gramatica rusă se predă și cea a limbii locale; 4) Caligrafia; 5) Ortografia; 6) Regulamentul silabic; 7) Geografia generală și regulile elementare de matematică geografică; 8) Geografia statului rus; 9) Istoria universală; 10) Istoria Rusă; 11) Aritmetica; 12) Regulile primare de geometrie; 13) Normele incipiente de fizică și științe ale naturii; 14) Regulile inițiale de producție tehnologică; și 15) Desenul”. În afară de disciplinele respective, pentru elevii, care se pregăteau să-și continue studiile în licee se mai predau limbile latină și germană. Regulamentul stipula că în școlile județene, cu permisiunea directorului, în cazul în care bugetul școlii permitea acest lucru, să fie majorat numărul de discipline școlare și cel al profesorilor.

Programa de învățământ a liceelor era stabilită în felul următor: „în afară de cursurile complete de limbă latină, germană și franceză se mai predau și cursuri suplimentare de geografie și istorie, care conțineau așa domenii precum mitologia și antichitatea, curs de statistică generală și, parțial, a statului rus, cursul inițial de filosofie și de arte frumoase (*изящных наук*), cursul inițial de economie politică, matematică simplă și aplicativă, cursul de fizică experimentală și științe ale naturii, dar și cursuri inițiale care se refereau la schimburile comerciale, tehnologia de bază și desenul”. Potrivit Regulamentului, „liceele puteau să aibă în statele de funcțiuni profesori de dans, muzică și cultură fizică (gimnastică), în cazul când bugetul școlii permitea acest lucru” (Сборник 1864, I, 302, 303, 323, 330).

Astfel programul de studii era foarte amplu. Bunăoară, în școala județeană cu doi ani de studii se predau 17 obiecte; suplimentar puteau fi și alte cursuri opționale (contra plată). În afară de obiectele obligatorii în școlile parohiale se țineau cursuri de științe ale naturii, în cele județene – științele sociale, iar în licee – un ansamblu de cursuri universitare inclusiv: economia politică, statistica, filozofia și estetica. Desigur, programa de studii era aglomerată, atât pentru elevi, cât și pentru profesori, care nu admiteau niciun fel de indulgență. Profesorii școlilor parohiale erau obligați „să finiseze cursurile pe parcursul unui an academic”. Drept urmare, acest curs anual se studia timp de jumătate de an, deoarece, conform regulamentului „studiile în școlile parohiale se încep odată cu finisarea lucrărilor agricole și continuă până la începutul lor în anul viitor”. Elevii școlilor parohiale studiau câte trei ore pe zi, atunci

¹ Se are în vedere orașul în care activau universități (университетский город).

când clasa era împărțită în două părți, profesorii fiind antrenați șase zile în săptămână câte șase ore: de la orele 8⁰⁰ până la 11⁰⁰ și de la orele 13⁰⁰ până la orele 16⁰⁰. În zilele de duminică și în zilele de sărbătoare profesorii trebuiau să țină timp de o oră cursuri la disciplina de Catehism și Istoria Sfântă în fața ambelor grupe (Сборник 1864, I, 331-332). Având un program aglomerat, învățătorii puteau ajunge până la 37 de ore pe săptămână. În pofida acestui fapt, perioada de activitate constituia câte șase-șapte luni pe an.

Școala județeană era constituită, în fond, din doi învățători; în plus, în cazul în care unul din cei doi nu poseda deprinderi în domeniul artei plastice, mai putea fi încadrat un învățător de desen. În școlile județene elevii studiau câte 28 de ore încadrate în șase zile pe săptămână, cu excepție duminicilor și zilelor de sărbătoare și un program – de la orele 9 până la orele 12 și de la orele 14 până la orele 16 sau de la orele 14 până la orele 17 (în funcție de ziua săptămânii). Anul de învățământ dura 11 luni, începând cu 1 august și finisând la 1 iulie. Învățătorul trebuia să activeze timp de 28 de ore pe săptămână, iar dacă avea și disciplina de desen atunci norma didactică ajungea până la 30 de ore. Elevii trebuiau să învețe aproximativ 1700 de ore (Сборник 1864, I, 323-325). Durata anului de studiu în liceu era la fel ca și cea din școala județeană. Aici se studia șase zile pe săptămână cu deosebirea că graficul orelor era mai mare – de la orele 8 până la orele 12 și de la orele 14 până la orele 16, sau de la orele 8 până la orele 11 și de la orele 13 până la orele 15, în funcție de zilele săptămânii. În total profesorul avea câte 30 de ore pe săptămână (dacă nu erau ore de gimnastică, dans, muzică și alte discipline suplimentare) (Пильнев, Рогачев 1999, 83). În total, în licee munceau opt profesori, activau în funcție de cursul pe care îl țineau, cu un număr de la 16 până la 20 de ore pe săptămână, în afară de profesorul de desen care avea câte patru ore pe săptămână (Сборник 1864, I, 302-307).

Așadar, indiferent de vârstă, copilul care se prezenta la ore în școala parohială trebuia să învețe 19 ore pe săptămână, șase luni pe an. În anul următor, elevul studia, în școala județeană, sau în clasa a doua deja 28 de ore pe săptămână timp de 11 luni. Continuându-și studiile în liceu, acesta trebuia să atingă deja 30 (și mai mult) de ore pe săptămână. Această situație era specifică tuturor claselor de liceu. Pe de altă parte, regulamentul

din anul 1804 a introdus în procesul de învățământ mai multe facilități. S-a stabilit o listă unică de manuale care corespundeau cu programa de studii pentru fiecare clasă. În școlile județene, în afară de manuale, trebuia să fie repartizate tabele, hărți, globuri ș.a. În licee, elevilor săraci le erau repartizate manuale gratis. Fiecare liceu trebuia să dispună de un set divers de inventar academic și alte lucruri necesare procesului de învățământ. O mare atenție se acorda reformării procesului de studii, inclusiv îmbinarea procesului teoretic de învățământ cu cel practic. Regulamentul prevedea: „Cu scopul de a îmbina mai bine teoria cu practica și de a da elevilor o lămurire clară a obiectelor pe care le-au învățat în clasă, învățătorii care predau matematica, științele naturii, istoria și tehnologia, trebuiau să facă excursii cu cei mai buni elevi în afara orașului în perioada vacanței; acestea fiind ca un fel de recompensă pentru rezultatele bune obținute pe parcursul semestrului. Învățătorul de matematică îi va familiariza pe elevi cu principalele exemple de aplicare în practică a geometriei și va folosi pentru aceasta diferite instrumente, inclusiv: mori, mașini hidraulice și alte obiecte mecanice. Învățătorul de științele naturii și tehnologie va colecta plante, diferite tipuri de sol, pietre pentru a le explica proprietățile și caracteristicile acestora. În perioada de iarnă, învățătorii, cu o parte din elevi, vor vizita fabricile și manufacturile din oraș, precum și atelierelor de pictură, pentru a explica obiectele predate în practică, pentru că desenele nu pot da o explicație clară a obiectului predat” (Сборник 1864, I, 307-308).

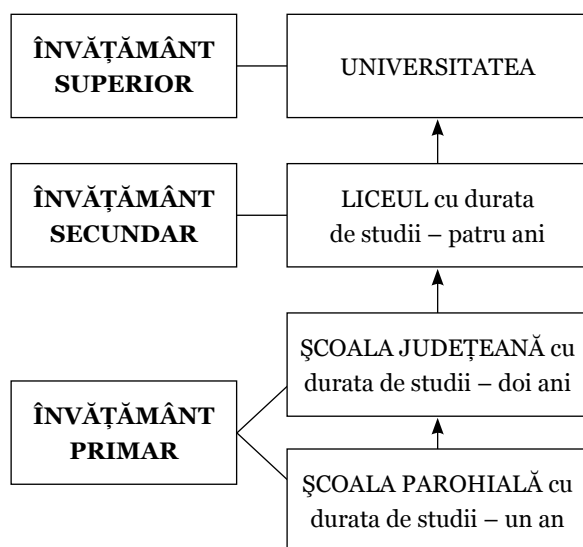
Regulamentul stipula clar că scopul noului sistem școlar era nu atât obținerea unor anumite cunoștințe prin învățarea mecanică, cât dezvoltarea individuală a fiecărui elev, educarea și formarea deprinderilor de a acumula cunoștințe de sine stătător. Această concepție de dezvoltare activă a învățământului este exprimată clar în articolul 41 al Regulamentului din anul 1804 care prevedea: „Pentru îndrumarea elevilor, învățătorul trebuie să pună accent mai mult pe educație decât pe exerciții pentru întărirea memoriei, având în vedere că principalul obiectiv de îndrumare a tinerețului presupunea cultivarea la el a perseverenței, consecvenței, trezirea interesului față de știință, care, după absolvirea școlii devenea o tendință în viziunea profesorului semnificând conceperea valorii și modalitatea de pătrundere în chintesența lucrurilor pentru a-i face capabili pe elevi să obțină orice profesie” (Сборник 1864, I, 311).

Aceste caracteristici ale sistemului școlar, aprobate în Regulamentul din 1804, asigurau un nivel mai avansat al procesului educațional. Aceasta era prima concepție liberală școlară care a început să fie promovată în Rusia la începutul sec. al XIX-lea.

Completarea școlilor cu elevi și îndemnarea lor să absolutească era un lucru destul de complicat. Cu toate că ierarhizarea: școală parohială, școală județeană, liceu – le permitea elevilor să acumuleze acel bagaj de cunoștințe și deprinderi care, după părerea lor, și în primul rând a părinților erau suficiente pentru viața practică, totuși acest fapt nu împiedica abandonarea studiilor. În această privință, comparativ cu perioada precedentă situația nu s-a schimbat. Directorii școlilor subliniau faptul că: „funcționarii cei bogați se grăbeau cât mai curând să-i aranjeze pe copiii lor la lucru, nu pentru salariu, dar pentru a obține cât mai devreme un început onorat, pe când copii săraci și orfani de multe ori erau luați de părinți de la studii pentru a le ajuta în gospodărie, deseori chiar pentru a-și obține existența”. Erau cazuri când: „părinții elevilor de clasa I, și în special cei din clasa a II-a cereau ca copiilor lor să li se predea doar citirea și caligrafia, celelalte obiecte, obligatorii potrivit regulamentului, fiind considerate inutile. Insistându-se să se conformeze părerii lor, părinții erau predispuși să întrerupă studiile” (Милюков 1994, 291).

După adoptarea Regulamentului din anul 1804 sistemul de învățământ în Rusia arăta în felul următor:

Schema nr. 1*

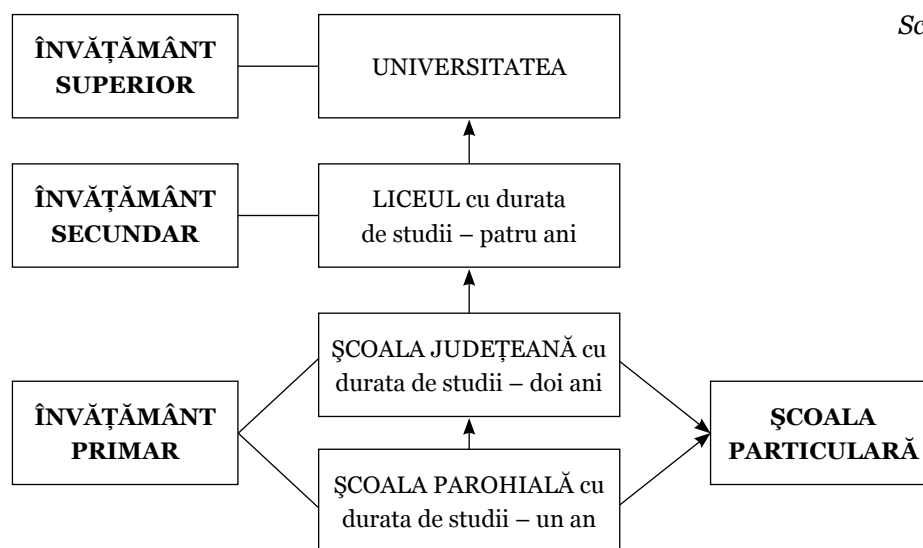
* Schema a fost alcătuită în baza Regulamentului instituțiilor de învățământ, de sub jurisdicția Universităților din anul 1804.

Conform Regulamentului din 1804, în Rusia s-au constituit clar patru trepte de școli, care erau strâns legate între ele, deoarece cursurile din cadrul școlii județene reieșeau din cursurile școlilor parohiale, iar cursul liceal era o continuare a cursului din cadrul școlilor județene. Din cele menționate conchidem următoarele: școala parohială și cea județeană corespundea cu învățământul elementar (primar), liceul – cu învățământul secundar, iar universitatea – cu cel superior. Totuși, trebuie de accentuat că pe lângă aceste școli mai funcționau și alte tipuri de școli care nu se aflau în subordonarea Ministerului Învățământului Public. Pe teritoriul Imperiului Rus mai funcționau școli de cadeți – pentru copiii militarilor, pensioane – pentru copiii dvorenilor etc. Datorită reformelor înfăptuite de Alexandru I în Imperiul Rus a fost instituit un sistem de învățământ în care erau clar determinate sarcinile și limitele fiecărei trepte și corespundea cerințelor țării.

Până la adoptarea unui nou regulament în domeniul învățământului au intervenit un șir de modificări, ce urmau să îmbunătățească și să simplifice programele de studii. Revoluțiile declanșate în țările europene în anii '40 ai sec. al XIX-lea au provocat intensificarea reacției adverse în imperiu. Din această cauză, împăratul Nicolae I a început să promoveze o politică mai dură. Țarismul dorea să transforme sistemul de învățământ într-o armă fidelă de menținere și consolidare a orânduirii feudal-iobăgești, folosindu-l în interesele autocrației (Cibotaru 1963, 76).

În anii '20-'50 ai sec. al XIX-lea statul a promulgat larg principiul stărilor sociale în domeniul învățământului. În 1828 a fost aprobat un nou Regulament în domeniul învățământului, conform căruia tipurile de școli au rămas aceleași, dar s-a rupt legătura dintre liceu și școala județeană, acest lucru contribuind la apariția a două sisteme independente: *învățământului elementar*, ce includea școlile parohiale și județene și *învățământului secundar și superior*, ce includea liceele și universitățile (Cibotaru 1963, 78).

Noul statut prevedea că fiecare tip de școală să fie destinat unei categorii sociale aparte. Școala parohială era declarată instituție de învățământ pentru păturile vulnerabile ale societății. Asemenea instituții erau deschise în acele locuri unde era posibil din punct de vedere financiar (ПСЗРІ 1830, III, 1099). În paragraful 2 al statutului se menționa că procesul de învățământ putea fi efec-

* Schema a fost alcătuită în baza Regulamentului liceelor, școlilor județene și parohiale de sub jurisdicția universităților: Petersburg, Moscova, Kazan și Harkov din 8 decembrie 1828.

tuat prin două metode: obișnuită și lancasteriană. În toate orașele, unde numărul de locuitori era mai mare de 1000 de persoane, conducerea școlii parohiale trebuia să găsească modalități de a introduce metoda de predare lancasteriană. De acest drept puteau beneficia și localitățile cu un număr mai mic de populație. În școlile parohiale erau admiși numai copii care împlineau vârsta de opt ani, pentru fete fiind stabilită vârsta nu mai mare de 11 ani. În aceste instituții de învățământ se studiau următoarele obiecte: religia după catehismul scurt și istoria sfântă, citirea după cărțile bisericesti, laice și manuscrise, caligrafia, cele patru operații aritmetice (ПСЗРИ 1830, III, 1100).

Procesul de învățământ în școlile de la sat începea odată cu finisarea lucrărilor agricole și continua până la începerea noului sezon agricol. Data și luna începerii și finisării anului de studii erau lăsate pe seama conducerii locale, cu aprobarea directorului gubernial școlar, dar anul școlar nu trebuia să fie mai mic de cinci sau, în condiții excepționale, de patru luni. În orașele și satele unde populația locală se ocupa mai mult cu comerțul și meșteșugăritul procesul de învățământ în aceste instituții dura tot anul, cu excepția vacanței de vară cu durata de la șase săptămâni până la două luni. La sfârșitul anului de studii copiii erau supuși examenului, în prezența părinților, rudelor, persoanelor străine (ПСЗРИ 1830, III, 1101). Paragraful 46 al Regulamentului stipula că instituțiile de învățământ de tip județean se deschid pentru toate categoriile sociale, îndeosebi pentru copiii negustorilor, meșteșugarilor și altor pături

orașenești. Aceste instituții de învățământ urmau să fie deschise în fiecare oraș. În capitale puteau fi deschise mai multe școli de acest tip (ПСЗРИ 1830, III, 1103). Durata de studii în școala județeană era de trei ani. Anul de învățământ dura tot anul, cu excepția vacanței de vară, care era de la cinci până la șase săptămâni. Procesul de învățământ se desfășura de luni până sâmbătă, cu excepția zilelor de sărbătoare. Lecția dura o oră și cincizeci de minute. În fiecare zi trebuiau să se desfășoare câte patru lecții, cu excepția zilelor de miercuri și sâmbătă, când elevii nu aveau lecții în schimbul al II-lea. Studiile în școlile județene se efectuau gratis (ПСЗРИ 1830, III, 1105).

În școlile județene se predau următoarele obiecte: religia, istoria laică și bisericească, limba rusă cu elemente de gramatică superioară, aritmetica, geometria, geografia, istoria statului rus și istoria universală, caligrafia, desenul și desenul liniar. Conform particularităților locale și cu aprobarea Ministerului Învățământului Public la aceste obiecte se mai adăugau și obiecte suplimentare la acele meserii sau științe care puteau facilita dezvoltarea comerțului și a industriei. Din varietatea cursurilor principale suplimentare mai importante pot fi amintite următoarele:

1. Noțiuni generale despre legile țării, ordinea și formele procedurilor juridice, în special cu referință la comerț.
2. Bazele științei economice și contabilitatea.
3. Bazele mecanicii, tehnologiei și desenul (probabil mecanic sau tehnic).

4. Gospodăria sătească și pomicultura.

Cursurile suplimentare puteau fi deschise de persoane particulare sau societăți fără indemnizație, dar numai cu acordul Ministerului Învățământului Public. Pentru deschiderea acestor cursuri, responsabilul de administrarea școlii județene prezenta directorului un plan prin care motiva deschiderea unui sau altui curs. Directorul alcătuia proiectul, căuta informații suplimentare cu referire la deschiderea unui sau altui curs, după care îl trimitea pe adresa universității, care alcătuia planul și îl transmitea direcției superioare pentru legiferare. Profesorii cursurilor suplimentare erau numiți de universitate, din rândurile profesorilor școlilor județene. Aceste cursuri puteau fi organizate săptămânal, de două sau de trei ori pe săptămână, numai seara, pentru a nu prejudicia procesul de învățământ (ПСЗРІ 1830, III, 1104-1105). În instituțiile de învățământ județene, unde nu erau organizate cursuri suplimentare, activau cinci profesori: de religie, de limbă rusă, de aritmetică și geografie, de caligrafie, desen și de desen liniar (ПСЗРІ 1830, III, 1105). Absolvenții școlilor județene care primeau certificate de absolvire se puteau angaja în serviciul civil.

Conform Regulamentului din 1828, o altă instituție de învățământ era liceul (гимназия). Obiectivele deschiderii acestor instituții erau dictate de necesitatea de a oferi celor care nu aveau posibilitate să-și continue studiile în universități și pentru a primi cunoștințele necesare într-o pregătire elevilor pentru cursurile universitare. Liceele urmau să fie deschise în fiecare oraș gubernial, capitale și orașe cu un număr mare de populație, dar numai unul putea fi considerat liceu gubernial. Directorului acestui liceu i se supuneau toate școlile județene (ПСЗРІ 1830, III, 1110). În liceu perioada de studii se majorează de la patru până la șapte ani. Paragraful 137 al Regulamentului stipula că aici puteau să-și facă studiile doar copiii dvorenilor, funcționarilor și ai negustorilor bogați. Obiectele predate în aceste instituții de învățământ erau: religia, istoria sfântă și bisericească, gramatica rusă, filologia și logica; limbile latină, germană și franceză, matematica, geografia și statistica, istoria, fizica, caligrafia, desenul liniar și desenul. Orele se distribuiau între profesori în felul următor: 1) predarea religiei, istoriei sfinte și bisericească; 2) logica și filologia rusă, 3) gramatica rusă și geografia, 4) istoria și statistica; 5) matematica; 6) matematica superioară și fizica; 7) limba latină; 8) limba

germană; 9) limba franceză; 10) desenul și desenul liniar. În liceele unde era prevăzută predarea limbii grecești se angaja un profesor pentru acest obiect. Paragraful 147 al Regulamentului stipula că în regiunile unde limba vorbită nu este limba rusă, se numea un profesor pentru predarea limbii respective. Elevii care studiau acest obiect puteau să nu frecventeze lecțiile de germană sau franceză (ПСЗРІ 1830, III, 1111). Pentru realizarea programelor de studii în liceu erau numiți responsabili: directorul, inspectorul, profesorul de religie din rândul clericilor și 10 profesori de științe și arte. Profesorii care țineau cursuri de: istorie, matematică, limbi clasice și filologie rusă erau considerați de rang superior, iar cei de gramatică rusă, geografie, limbi străine – de rang inferior (младшие). Admiterea în licee se făcea o dată pe an, anticipat începerii noului an școlar. Doritorii de a fi admiși în anul întâi de studii trebuiau să citească, să scrie și să cunoască cele patru operații matematice. Aceștia, dacă posedau cunoștințele necesare, puteau fi admiși direct în clasele mai mari. În aceste instituții de învățământ nu erau admiși copiii după vârsta de 10 ani și nu mai mari de 12 ani. În clasele inferioare se învață toată săptămâna, cu excepția duminicilor și zilelor de sărbătoare. În clasele superioare durata procesului de studii era aceeași, cu deosebirea că în ziua de miercuri nu se desfășurau lecții în cel de-al II-lea schimb. În primele trei clase ale liceului profesorii trebuiau mai mult să explice și de mai multe ori să repete cele explicate, dar și atunci străduindu-se să le dea unele noțiuni, să le dezvolte copiilor spiritul analitic și cognitiv. Criteriul de bază consta în predarea accesibilă. Dictarea cursului și învățarea lui mecanică era interzisă (ПСЗРІ 1830, III, 1113).

Procesul de studii dura tot anul, cu excepția vacanței de vară, care era stabilită de universitate și avea o durată nu mai mare de o lună. După vacanță, elevii tuturor claselor, în prezența directorului, inspectorului și tutorelui liceului susțineau examene de promovare. Eleviieminenți erau înmatriculați la universitate cu finanțare de la buget, dar realizând condiția de a fi frecventat nu mai puțin de șase ani clasele liceale (ПСЗРІ 1830, III, 1118). Pentru a oferi o educație bună copiilor dvorenilor și funcționarilor, pe lângă instituțiile de învățământ secundar se permitea deschiderea pensioanelor (ПСЗРІ 1830, III, 1119).

Paragraful 307 al legii stipula că pentru a susține statul în răspândirea cunoștințelor în rândurile populației se permitea deschiderea instituțiilor de învățământ particular. În aceste instituții puteau

să-și facă studiile copii de ambele sexe, doar numai în clasele mici, fetele realizând condiția de a nu fi mai mari de 11 ani. Nicio instituție de învățământ particulară nu putea fi deschisă fără aprobarea administrației școlare. Directorul trebuia să prezinte cererea conducerii locale pe teritoriul căreia urma să fie deschisă această școală. Suplimentar, administrația școlară urma să anunțe: ce fel de instituție va fi deschisă; obiectele de studiu, inclusiv denumirea, specificarea planului de studiu, numărul de elevi care urmau să frecventeze cursurile; determinarea spațiului rezervat pentru această instituție (ПСЗРІ 1830, III, 1125). Școlile particulare puteau fi deschise cu o programă de studiu nu mai mare decât cea rezervată pentru școlile județene. Pentru deschiderea unei instituții cu programă de studiu liceal era necesar acordul universității (ПСЗРІ 1830, III, 1126). Controlul în aceste școli era mult mai riguros. Paragraful 317 al regulamentului stipula că e de dorit ca în procesul educațional al acestor instituții să fie folosite aceleași metode, manuale ca și în școlile de stat. Folosirea altor manuale se făcea doar cu acordul conducerii școlare. Un control strict se făcea și la angajarea cadrelor didactice. Profesorul putea fi angajat doar cu permisiunea universității sau cel puțin a directorului, iar condiția de bază în numirea profesorului de religie era ca acesta să aibă studiile respective și să activeze ca preot. În ceea ce privește rigorile față de ceilalți profesori, aceștia erau acceptați dacă aveau o vechime de cel puțin trei ani într-o instituție de învățământ de stat de acest tip.

Anii '60-'70 ai sec. al XIX-lea ocupă un loc aparte în istoria Rusiei. Reformele lui Alexandru al II-lea au dus la mari schimbări în toate sferile vieții spirituale. Creșterea nivelului cultural a format noi condiții pentru dezvoltarea sistemului educațional. În această perioadă apar primele reviste pedagogice. Problemele legate de sistemul de învățământ sunt frecvent abordate în presa periodică. Toate acestea au dus la adoptarea unor legi cu mult mai liberale în domeniul învățământului. Prima lege adoptată în anul 1863 prevedea schimbarea statutului universitar, fiind precedată de Regulamentul școlilor primare populare din 14 iulie 1864 (ПСЗРІ 1867, XXXIX, ор. 1, 614). Conform paragrafului doi, sub denumirea de școli populare se subînțelegea: 1. Școli subordonate Ministerului Învățământului Public: a) școli parohiale; b) școli populare care au fost instituite de persoane particulare; 2. Școli aflate în subordinea Departamentului Ministerului Proprietății Statului, Ministerului de Interne

etc.: școli sătești cu diferite denumiri, care erau întreținute din banii comunității; 3. Școli aflate sub jurisdicția Departamentului Duhovnicesc, deschise de către preoțimea ortodoxă, în orașe, sate și târguri, care erau susținute din contul vistieriei și din donațiile persoanelor particulare; 4. Toate școlile duminicale deschise atât de către stat, cât și de către persoane particulare, care aveau drept scop educarea meseriașilor și păturilor lucrătoare de ambele sexe, care nu puteau să frecventeze școlile obișnuite (ПСЗРІ 1867, XXXIX, ор. 1, 614). Din cele menționate anterior reiese că în anul 1864 în Imperiul Rus erau cel puțin patru tipuri de școli primare care erau subordonate diferitor ministere. Obiectivul deschiderii acestor instituții de învățământ era de a face cunoștință elevilor cu principalele noțiuni de religie și moralitate, precum și de a răspândi cunoștințele elementare necesare. În aceste instituții de învățământ se preda doar în limba rusă. Obiectele de studiu erau: religia, citirea, scrisul, primele patru operații matematice și cântul bisericesc, în acele școli unde predarea acestuia era posibilă. Paragraful șase al Regulamentului stipulează că în aceste școli își puteau face studiile copii de ambele sexe, indiferent de apartenența socială și religioasă, excepție făcând doar școlile duminicale care erau fondate pentru fiecare sex aparte (ПСЗРІ 1867, XXXIX, ор. 1, 614-615). Școlile primare populare se aflau sub controlul școlilor județene. „Regulamentul privind școlile populare primare” acorda dreptul instituțiilor de zemstvă, organelor administrației orășenești locale, organizațiilor obștești și persoanelor particulare de a deschide în permanență astfel de instituții de învățământ.

În același an a fost adoptat un nou Regulament al școlilor secundare, în care se stipulează că urma să intre în vigoare începând cu anul 1865 (ПСЗРІ 1867, XXXIX, ор. 2, 167). Regulamentul din 1864 prevedea că în licee și gimnazii vor avea posibilitate să-și facă studiile toți doritorii, indiferent de apartenență socială. Paragraful 54 al legii stipula că la admitere elevii trebuiau să prezinte o adeverință ce confirma vârsta și categoria socială (Сборник 1876, 1420). Declararea liceelor ca instituție de învățământ secundar pentru toate categoriile sociale era un pas important de modernizare a sistemului școlar. Conform Regulamentului liceelor și gimnaziilor, învățământul secundar se împărțea în învățământ clasic și real. Liceele clasice, la rândul lor, se împărțeau în două categorii: licee cu studierea a două limbi clasice (latină și greacă) și licee

cu studierea a unei singure limbi clasice (de obicei latina), iar liceele reale – fără studierea limbilor clasice. Durata studiilor în licee era de șapte ani (ПСЗРИ 1867, XXXIX, от. 2, 171).

Conform noului Regulament a fost introdus un nou tip de școală incompletă cu denumirea de gimnaziu (прогимназия), cu durata de studii de patru ani (ПСЗРИ 1867, XXXIX, от. 2, 168). În Regulament se stipula că atât liceele, cât și gimnaziile se vor deschide doar la dispoziția Ministerului Învățământului Public. Fondarea liceelor de diferite profiluri în funcție de necesitățile regiunii în care se preconiza deschiderea instituției de învățământ ținea de conjunctura Ministerului.

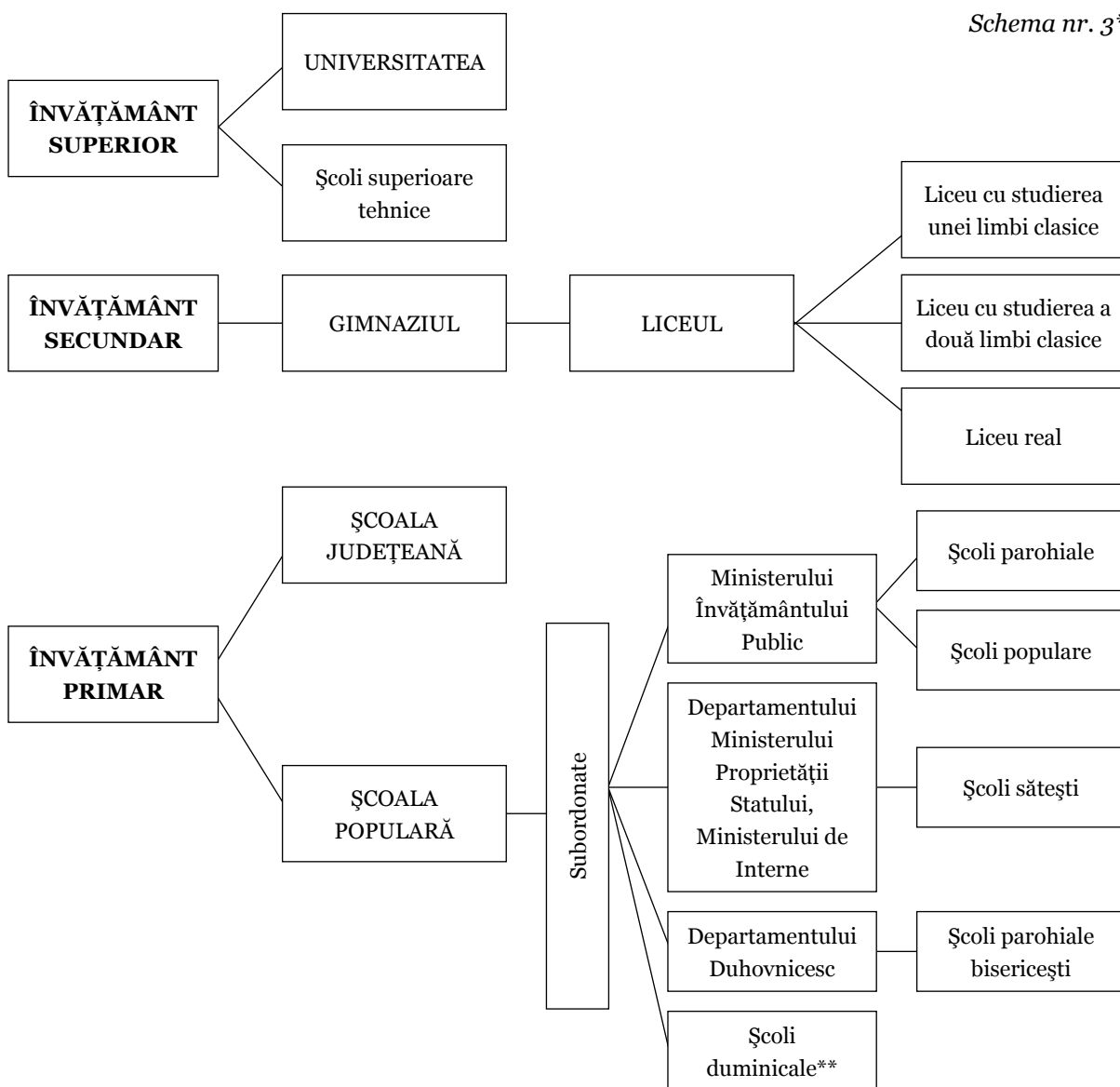
În liceele clasice erau predate următoarele discipline: religia, limba rusă cu slava bisericească, limba latină, limba greacă, matematica, fizica și cosmografia, istoria, geografia, științele naturii, limbile germană și franceză, caligrafia, desenul și desenul liniar. În Regulament se stipula că limba latină se va introduce în programa de studii imediat, iar cea greacă – treptat, odată cu pregătirea cadrelor la compartimentul respectiv. În afară de aceste obiecte în licee erau ținute lecții de gimnastică și cânt (ПСЗРИ 1867, XXXIX, от. 2, 171). În liceele reale se predau următoarele obiecte: religia, limba rusă și slava bisericească, istoria, geografia, caligrafia, matematica, științele naturii cu ore de chimie, fizica și cosmografia, limbile germană și franceză, desenul și desenul liniar. Așadar, în liceele reale elevii învățau 12 obiecte, adică cu unul mai puțin decât în liceele clasice. Conform Regulamentului din 1864, numărul de ore era împărțit în felul următor: pentru clasa I – 24 de ore, pentru clasa II-a – 25 de ore, iar pentru clasele de la a III-a până la a VII-a – 27 de ore pe săptămână (Константинов 1956, 4). La doleanțele părinților, doar și cu plata unei taxe suplimentare, elevii puteau să studieze muzica și dansul (ПСЗРИ 1867, XXXIX, от. 2, 171). Elevii frecventau școala pe parcursul întregului an, cu excepția duminicilor și a celor două vacanțe, de vară și de iarnă. Vacanța de vară dura șase săptămâni, iar cea de iarnă două săptămâni. În fiecare clasă puteau să învețe nu mai mult de 40 de elevi, iar în caz contrar, când numărul stabilit era depășit, se deschideau clase paralele. În Regulament se stipula că clasele paralele pot fi deschise numai în acele școli, unde acest lucru era posibil din punct de vedere financiar, deoarece ele trebuiau să fie întreținute din sursele școlii, iar în cazul când aceste surse erau insuficiente, de la bugetul de stat (ПСЗРИ 1867, XXXIX, от. 2, 172). Atât la

studiile liceale, cât și gimnaziale accesul era asigurat pentru toate stările sociale. Ca și în perioadele precedente, în clasa întâi erau primiți elevii care puteau citi și scrie rusește, puteau opera cu noțiuni de adunare și nu erau mai mici de 10 ani. Paragraful 59 al Regulamentului stipula că toți elevii, în primele două săptămâni ale fiecărui semestru, trebuiau să achite taxa pentru studii. În cazul în care taxa nu era achitată la timp, elevii erau exmatriculați, dar odată cu achitarea taxei, ei puteau reveni la studii (ПСЗРИ 1867, XXXIX, от. 2, 173). Copiii foarte dotați din familii sărace erau scutiți de plata taxei pentru studii. Elevilor din familiile sărace, care aveau comportament adecvat și obțineau performanțe în timpul studiilor li se ofereau burse. Elevii care rămâneau doi ani la rând în aceeași clasă erau exmatriculați. Persoanele care nu aveau trecut cursul gimnazial și liceal puteau fi examinați pe tot cursul școlii secundare și beneficiau de un certificat echivalent cu atestatul liceenilor.

În determinarea direcțiilor principale în domeniul educațional, țarismul a luat în considerație cerințele progresive ale societății de a egala cele două tipuri de învățământ: cel clasic și cel real. Regulamentul stipula că absolvenții liceelor clasice puteau să-și continue studiile în universități, iar absolvenții liceelor reale puteau să-și continue studiile în instituții superioare specializate (Сборник 1876, 1444). Din cele expuse se mai poate constata că încercarea de echivalare a învățământului real și cel clasic nu a reușit și s-a făcut doar la nivel de denumire (liceu), dar nu și la nivel de drepturi. Sistemului școlar din Imperiul Rus în anii '60 ai sec. al XIX-lea este prezentat în schema numărul 3.

O nouă etapă în dezvoltarea învățământului secundar a avut loc în perioada când ministru al Învățământului Public era D.A. Tolstoi. Acesta, fiind un mare adept al învățământului clasic, dorea cu orice preț să minimalizeze importanța învățământului real și să împiedice aplicarea Regulamentului din 1864. Conducerea locală (se are în vedere societățile locale și cele de zemstvă) aveau dreptul de a cere deschiderea liceelor. Oamenii dint-un șir de orașe și-ar fi dorit deschiderea liceelor cu profil real, însă din cauza inegalității în drepturi ale acestor două tipuri de licee, conducerea locală avea o atitudine rezervată față de deschiderea liceelor reale. În legătură cu acest fenomen de multe ori pe adresa Ministerului Învățământului Public veneau scrisori prin care se cerea egalarea în drepturi a acestor instituții de învățământ. Dar aceste cerințe permanente erau

Schema nr. 3*

*Schema a fost alcătuită în baza următoarelor regulamente: Regulamentul Liceelor și gimnaziilor de sub jurisdicția Ministerului Învățământului Public din 19 noiembrie 1864; Regulamentul școlilor primare populare din 14 iulie 1864.

**În regulamentul nu este stipulat cărui departament i se subordonează acest tip de instituție de învățământ.

refuzate (Константинов 1956, 14). Tolstoi făcea tot posibilul pentru a stopa implementarea legii din 1864. Plecând de la considerentul că pregătirea și aprobarea unui nou regulament în domeniul învățământului se tergiversa, prin intermediul diferitor circulare a început să fie aplicate un șir de restricții față de învățământul liceal. În anii 1871-1872 noul ministru al învățământului public, ca adept al învățământului clasic, a făcut un șir de schimbări. La 19 iunie /1 iulie 1871 a fost adoptată sancționarea regulamentului liceelor și gimnaziilor din anul 1864. În prefața legii se menționa că nu se mai permite ca absolvenții liceelor reale să-și continue studiile la facultățile universitare, liceele clasice nu mai puteau fi transformate în reale, iar

liceele și gimnaziile clasice urmau a fi numite simplu – licee și gimnazii. Din categoria liceelor erau eliminate liceele reale. Acestea urmau să activeze după Regulamentul vechi, până la aprobarea altei legi. În licee se învăța șapte clase. Durata studiilor în primele șase clase era de un an, iar durata studiilor în clasa a șaptea era de doi ani. Elevii secțiilor mici și mari ale clasei a șaptea urmau să studieze împreună. Ca excepție, cu acordul consiliului pedagogic și al tutorelui districtului de învățământ, elevii sânguincioși, după primul an de studiu, în clasa a șaptea puteau fi admiși la susținerea examenelor de absolvire (ПСЗРІ 1874, XLVI, от. 1, 903). Anumite schimbări au fost efectuate și în obiectele de studii. Conform noilor dispoziții, în

licee se studiau 13 obiecte: religia, limba rusă și slava bisericească, latina și greaca, matematica, geografia matematică și fizica cu un curs restrâns de studiere a științelor naturii, istoria, geografia, limbile franceză și germană și caligrafia. Doritorii puteau să frecventeze lecțiile de desen liniar și desen, dar cu achitarea unei sume suplimentare. Pe lângă aceste obiecte elevii frecventau lecțiile de cânt și gimnastică gratis, iar pentru elevii care locuiau în căminele instituției de învățământ gimnastica era obligatorie (ПЦЗПИ 1874, XLVI, от. 2; ПЦЗПИ 1874, XLVI, от. 1, 906). La 30 iulie 1871 a fost aprobat Regulamentul liceelor și gimnaziilor, aflate sub jurisdicția Ministerului Învățământului Public. Ca și în regulamentele precedente, obiectivele deschiderii acestor instituții de învățământ era cel de a pregăti elevii pentru învățământul superior. Cerințele de deschidere a liceelor și gimnaziilor au rămas aceleași. Obiectele de studiu nu au suferit schimbări esențiale, rămânând 13 la număr (ПЦЗПИ 1874, XLVI, от. 2, 87). Procesul de învățământ se efectua tot anul, cu excepția vacanțelor de iarnă și vară. Numărul de elevi în clasele pregătitoare nu era limitat, iar în clasele liceale numărul unei clase nu trebuia să depășească 40 de elevi, în caz contrar erau deschise clase paralele (ПЦЗПИ 1874, XLVI, от. 2, 87).

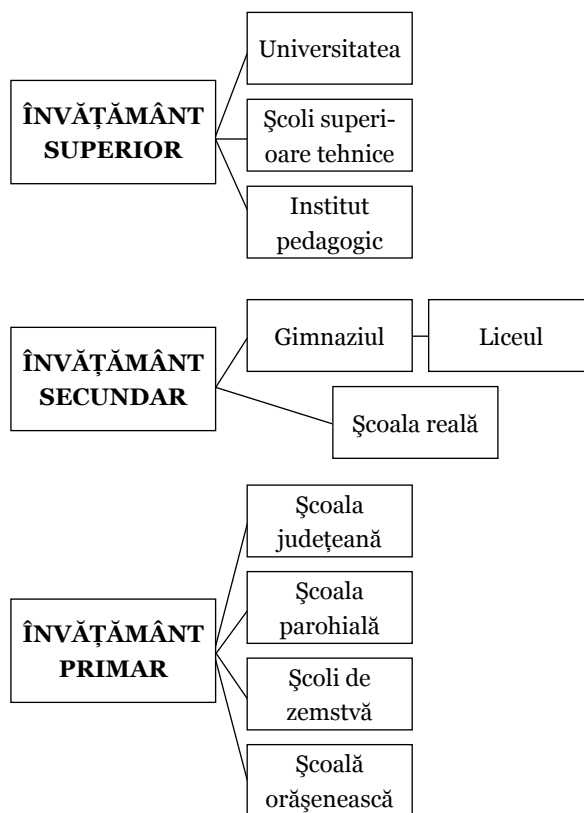
În aceste instituții de învățământ își puteau face studiile toți doritorii, indiferent de apartenența socială sau religioasă. Elevii care nu erau de rit ortodox nu susțineau examene la acest obiect. La admitere elevii trebuiau să cunoască principalele rugăciuni și slujbe divine de seară, precum și istoria Vechiului și Noului Testament, să poată citi în limba rusă și să reproducă cele citite, să poată scrie dictarea în limba rusă, să cunoască cele patru operații aritmetice. La admitere, elevii altor confesiuni religioase trebuiau să susțină un examen la religia căreia îi aparțineau (ПЦЗПИ 1874, XLVI, от. 2, 87). Absolvenții gimnaziilor care obțineau rezultate bune puteau să fie admiși în clasa a cincea de liceu fără susținerea examenelor. Admiterea se efectua în fiecare an înainte de a începe anul școlar. În toate liceele studiile erau contra plată. De achitarea taxei pentru studii puteau fi scutiți doar copiii din familiile sărace. Numărul acestora nu trebuia să depășească 10% din numărul total de elevi. Absolvenții liceelor primeau atestate, iar cei ai gimnaziilor – adeverințe.

Liceele reale au fost desființate și în locul lor au fost instituite școli reale, ai căror absolvenți nu

puteau să-și continue studiile în universități, ci doar în instituții superioare tehnice. Prin aceste legi s-a minimalizat rolul școlilor reale, deși societatea de atunci simțea necesitatea unor specialiști buni în domeniul științelor exacte.

Tipurile de școli care activau în Imperiul Rus la sfârșitul sec. al XIX-lea sunt redată în schema numărul 4.

Schema nr. 4*

*Schema a fost alcătuită în baza Regulamentului liceelor și gimnaziilor de sub jurisdicția Ministerului Învățământului Public din 30 iulie 1871; Regulamentul școlilor orășenești din 31 mai 1872 și regulamentul școlilor primare din 1874.

În concluzie, putem constata că secolul al XIX-lea în domeniul învățământului se caracterizează prin înființarea Ministerului Învățământului Public – minister care urma să administreze răspândirea cunoștințelor de carte în rândul populației și adoptarea primului sistem școlar unic pentru tot imperiul cu delimitarea clară a treptelor de învățământ. Dacă începutul secolului se caracterizează prin implementarea unui sistem unic de învățământ subordonat ministerului, cu prezența unor școli care au rămas să-și continue activitatea din secolul precedent, apoi începând cu anii '20 ai sec. al XIX-lea, s-a revenit la o practică mai veche, unde fiecare tip de școală aparținea unei categorii socia-

le aparte, fapt care a stagnat procesul de dezvoltare pe o anumită perioadă a învățământului. Ulterior au fost aprobate un șir de legi și regulamente care au dispersat și mai mult tipurile de școli existente, iar apariția unor tipuri noi de școli a complicat și încurcat sistemul școlar existent. Ministerul Învățământului Public acorda dreptul persoanelor particulare, ulterior și zemstvelor, de a deschide

propriile lor școli. Drept urmare, la sfârșitul sec. al XIX-lea în Imperiul Rus au apărut o mulțime de școli care aveau propriile regulamente, fapt care a complicat sistemul școlar rus. Cu toate reușitele pe care le-a obținut Rusia în domeniul învățământului pe parcursul sec. al XIX-lea, nivelul de dezvoltare a învățământului primar, secundar și superior era net inferior comparativ cu țările vest-europene.

Bibliografie

- Cibotaru 1962:** F.F. Cibotaru, Contribuții la istoria învățământului din Basarabia (1812-1866) (Chișinău 1962).
- Константинов 1956:** Н.А. Константинов, Очерки по истории средней школы гимназии и реальные училища с конца XIX в. до Февральской революции 1917 года (Москва 1956).
- Константинов, Стрминский 1953:** Н.А. Константинов, В.Я. Стрминский, Очерки по истории начального образования в России (Москва 1953).
- Милюков 1994:** П.Н. Милюков, Очерки по истории русской культуры. Т. 2, ч. 2 (Москва 1994).
- ПСЗРИ 1830, V:** Полное собрание законов Российской империи, с 1649 года. Том V (1713-1719) (Санкт-Петербург 1830).
- ПСЗРИ 1830, III:** Полное собрание законов Российской империи. Собрание второе. Том III, 1828 (Санкт-Петербург 1830).
- ПСЗРИ 1867, XXXIX, от. 1:** Полное собрание законов Российской империи. Собрание второе. Том XXIX, 1864, отделение первое (Санкт-Петербург 1867).
- ПСЗРИ 1867, XXXIX, от. 2:** Полное собрание законов Российской империи. Собрание второе. Том XXIX, 1864, отделение второе (Санкт-Петербург 1867).
- ПСЗРИ 1874, XLVI, от. 1:** Полное собрание законов Российской империи. Собрание второе. Том XLVI, 1871, отделение первое (Санкт-Петербург 1874).
- ПСЗРИ 1874, XLVI, от. 2:** Полное собрание законов Российской империи. Собрание второе. Том XLVI, 1871, отделение второе (Санкт-Петербург 1874).
- Пыльнев, Рогачев 1999:** Ю.В. Пыльнев, С.А. Рогачев, История школы и народного просвещения Воронежского края. XVIII - начало XX века. (Воронеж 1999).
- Российское 1988:** Российское законодательство X-XX вв. Т. 6: Законодательство первой половины XIX века (Москва 1988).
- Сборник 1864, I:** Сборник постановлений по Министерству Народного Просвещения. 1802-1825. Том I (Санкт-Петербург 1864).
- Сборник 1864, II:** Сборник постановлений по Министерству Народного Просвещения. Том II. Отд. I. 1825-1839. Штаты и Приложения (Санкт-Петербург 1864).
- Сборник 1876:** Сборник постановлений по Министерству Народного Просвещения. Том III. Царствование императора Александра II. 1855-1864 (Санкт-Петербург 1876).
- Филоненко 2004:** Т.В. Филоненко, Первая школьная система в России. В сб.: Вестник ВГУ. Серия гуманитарные науки. №2 (Москва 2004).
- Шепелев 1991:** Л.Е. Шепелев, Титулы, мундиры, ордена (Ленинград 1991).

Legislative basis of secondary education in the Russian Empire in the modern era

Abstract

In this article, based on the analysis of written documents and monographs, we will discuss the legislative foundation of secondary education in the Russian Empire.

In order to navigate in the diversity of laws we will try to make a conditional difference in the periods of legislation in the sphere of education. First of all we will analyze the situation in the education domain in the 17th century. The first attempts to organize a unified school system throughout the country were made just at that time, but the first state school system was established only in the 19th century due to the reforms of 1802-1803. The establishment of the Ministry of Public Education, Preliminary Regulations concerning public education, and University Regulations led to the fact that in November of 1804 the "Regulations of Educational Institutions Subordinate to Universities" were established. Under the new law, education is divided into the following types: university, gymnasium, county, and parochial. All these educational institutions were closely linked.

In 1820-1830^s the state promoted the principle of social condition in education. In 1828 new regulations of education were established, under which the types of schools remained the same, but the connection between a gymnasium and a county school was broken. The new regulations provided that every type of school should be destined for a particular social category.

The 1860-1870^s occupy a special place in the history of Russian Empire. The reforms of Alexander II led to the adoption of more liberal laws in this field. In 1863 the university regulations were changed, followed by the establishment of secondary schools regulations in 1864. The regulations of 1864 provided that anyone who wanted to learn, regardless of social status and religion, could enroll in gymnasiums and pro-gymnasiums. After the reform of 1864 there were three types of secondary education in Russia. There was introduced a new type of school with an incomplete education, pro-gymnasium, with a four-year period of schooling. The same year the Regulations of Elementary Public Schools were established, under which the institutions of Zemstvo, local urban administrative authorities, public organizations, and individuals received the right to open such schools.

A new stage in the development of secondary education began at the time when count D. A. Tolstoy was the Minister of Public Education. In 1871-1872 the new Minister, an adherent of classical education, has introduced compulsory study of classical languages in all secondary schools. Non-classical lyceums were abolished, and instead there were created non-classical secondary schools, whose graduates could not continue their studies at universities, but only in technical institutions of higher education. These laws have reduced the role of non-classical schools, though the country needed professionals in the field of natural sciences.

Despite all the advances in the field of education during the 19th century, the level of primary, secondary, and higher education in Russia was still much lower than in European countries.

Законодательная база среднего образования в Российской Империи в новое время

Резюме

В данной статье на основании письменных источников и монографических работ рассматривается законодательная база среднего образования в Российской Империи.

Чтобы ориентироваться во множестве уставов, попробуем условно распределить историю законодательства в сфере образования по периодам. В первую очередь, охарактеризуем образовательную систему XVIII века. Именно в это время предпринимались первые попытки организовать единую школьную систему для всей страны, но первая государственная школьная система была создана только в XIX веке, вследствие реформ 1802-1803 годов. Создание Министерства народного просвещения, Предварительные правила народного просвещения, Университетский устав – все это способствовало тому, чтобы в ноябре 1804 года был принят „Устав учебных заведений, подведомственных университетам”. В соответствии с новым законом, образование делится на следующие типы: университетское, гимназическое, уездное и приходское. Все эти учебные заведения были тесно связаны между собой.

В 20-50-е годы XIX-го века государство приняло социальные принципы в сфере образования. В 1828 году был утверждён новый устав, согласно которому прежние типы школ сохранялись, но связь между уездной школой и гимназией обрывалась. Новый устав предусматривал, что каждый тип школ должен быть предназначен для определенной социальной категории.

60-70-е годы XIX-го века занимают особое место в истории русской образовательной системы. Реформы Александра II привели к утверждению более либеральных законов. В 1863 году изменился устав университетов, затем, в 1864 году, последовали изменения в уставах средних школ. Теперь в гимназии и прогимназии могли поступать все желающие, независимо от социального статуса и вероисповедания. После реформы 1864 года в России существует три вида среднего образования. Впервые был введён новый тип неполной средней школы – прогимназия, с обучением продолжительностью в четыре года. Также в этом году был издан Устав начальных народных школ, согласно которому земские учреждения, местные городские общества, общественные организации и отдельные лица получали право на открытие таких учебных заведений. Новый этап в развитии среднего образования начался во время, когда министром народного образования был граф Д.А. Толстой. В 1871-1872 годах новый министр, сторонник классического образования, ввёл обязательное изучение классических языков во всех средних школах. Реальные лицеи были упразднены, и вместо них были созданы реальные училища, выпускники которых не могли продолжать учебу в университетах, имея право поступать только в технические высшие учебные заведения. Эти законы ослабили роль реальных школ, хотя стране требовались специалисты в области естественных наук.

При всех достижениях в области просвещения, которые имели место в России на протяжении XIX-го века, уровень начального, среднего и высшего образования здесь был все же значительно ниже, чем в европейских странах.

24.02.2011